

Magnus Wennerhag

Det ordningsskapande våldet och rädslan för massan

Våldets ansikten och produktionen av rädsla

Dagligen möter vi det brutala fysiska våldet. På tv-skärmar och löpsedlar. I tabloidpressens allt mer spektakulära skildringar av mord och misshandel. I krigsrubriker om terrordåd och krig mot terrorism. Och naturligtvis det rent underhållande våldet. Hollywoodaction, gladiatorkamper och Hongkongrullar, där dödandet och åsamkandet av smärta estetiseras näst intill balettens form. I tävlan om publikens gunst blir det underhållande våldet konkurrensmedlet, oavsett om det rör sig om nyheternas liverapporter från Irak eller artificiellt våld programmerat av Dreamwork Stu-

dios. Och det ena blir för ögat allt svårare att skilja från det andra.

Våldet sysselsätter vår fantasi. Fascinerar. Underhåller. Skrämmar. Produceras och säljs som mediavaror färdiga för konsumtion. Produkter vars konsumtion får oss att uppleva vår värld som en mer otrygg och skrämmande plats. De skapar rädsla, som i sin tur låter sig exploateras av politiskt konservativa krafter. Samtidigt som de inbringar ränta på kapital åt dem som manufakturera denna produktion av rädsla, oavsett om de säljer livförsäkringar, väktartjänster eller larmsystem. Och i en värld som upplevs vara full av våld, står många starka män redo att lova trygghet i utbyte mot ökad kontroll, social segregering och bevakning.

Det är till denna punkt som Michael Moore kommer i sin dokumentär *Bowling for Columbine*, i sitt sökande efter svaret på frågan varför det sker så orimligt många dödsskjutningar med handeldvapen i USA. När media får en att misstänka sina grannar för att vara potentiella massmördare, när makt-havarna talar om en ansiktslös terrorism som ständigt hotar ordningen, accelererar rädslan, och därmed beväpningen, och därmed våldet, och därmed rädslan...

Det medialiserade våldet och rädsleproduktionen blir en del i maktutövningen i samhället. Trots att de brott vi skräms upp av, i ett historiskt längre perspektiv, egentligen inte har ökat i omfattning.

Men det direkta våldet är knappast något som blott och bart spelas ut på en fri yta av simulacra, fritt från kopplingar till mänskligt lidande och smärta. Allt för ofta utövas det på de platser dit strålkastarnas ljus inte riktas. Smutsiga krig, som antingen glöms bort för att de är långt borta från alla ekonomiska intresseområden, eller tvättas rena när de genomförs av de världsmakter som inte bara behärskar den militära utan även den kommunikativa globala makten. Marginaliserade förorter där sociala problem blossar upp till våldsamheter mellan dess invånare. Smutsiga inbördeskrig och folk mord, ofta framdrivna av maktherrar i redan hårt sargade länder. Mäns smutsiga och vardagliga våld mot kvinnor, många gånger i själva hjärtat av den institution som oftast upphöjs

till trygghetens garant: familjen. Och andra former av våld mot kvinnor, så som våldtäkter, underblåsta av allt rääre former av pornografi.

Detta nummer av *Fronesis* har våld som tema. I en tid då makten hellre tar till våld för att lösa internationella konflikter än att förlita sig på andra metoder, i en tid då mäns våld mot kvinnor är en vardaglig realitet och fortfarande förnekas vara ett uttryck för ett universellt könsförtryck, och i en tid då sociala rörelser och protester från underordnade stämplas som våldsamma, terroristiska och hot mot demokratin, vill vi ställa frågan om våldet i en politisk kontext. Inte såsom något som ligger utanför politiken. Utan som något som ofta utgör en förutsättning för såväl politisk maktutövning som motstånd. Och som något som många gånger är politikens förlängning – vilket redan krigsstrategen von Clausewitz menade.

Liberalismen, våldet och staten

I den samtida debatten sammankopplas ofta våldet med politisk teori på »ytterkanterna«. Som en vänsterns fantomteoretiker görs Marx postumt ansvarig för Gulag. Nationalistiska och radikal-konservativa tänkare på den yttersta högerkanten kopplas – vilket är mindre sökt än i fallet Marx – samman med nazitidens förbrytelser. Våldet ses som ett marginalfenomen, som endast är centralt för politiska grupper på ytterkanterna.

Men för att få svar på frågan om våldets funktion i vårt samhälle, bör man söka sig till det politiska fältets absoluta mittpunkt, eller kanske snarare den position som framställer sig själv som den neutrala och naturliga politiska ståndpunkten. Vi talar här om liberalismen.

Genom hela sin historia har liberal politisk teori haft ett tvetydigt förhållande till våldet. I sin *Om friheten* brottas John Stuart Mill med problemet om i vilka situationer det är legitimt för staten att inskränka människors frihet. En inskränkning som ytterst verkställs genom hotet om våld, eller genom våldets direkta utövande. Ett av Mills exempel på när yttrandefriheten kan inskränkas talar sitt tydliga språk, när han talar om hur åsikten att »spannmålshandlare svälter ut de fattiga eller att privategendom är stöld [...] med rätta [kan] bli föremål för ett rättsligt ingripande om den muntligen förfäktas inför en uppretad folkmassa som samlats framför en spannmålshandlars magasin«¹. Rädslan för massan och att denna massa skall frestas att trotsa egendomsrätten, skapar ett undantag i den räckta av friheter som Mill i övrigt pläderar för.

Tydligast framträder kanske denna rädsla för massan, och viljan att med våld betvinga samma massa, hos Hobbes. Utifrån antagandet att människornas frihet leder till ett »allas krig mot alla«, låter han den allsmäktige Leviat-

han – guden på jorden – garantera säkerhet i utbyte mot underkastelse. Folket frånhänder sig makten över sig självt, till suveränen, för att denne skall upprätthålla fred och trygghet. Men även i senare liberal teori finns denna rädsla för massans våld och anarki. Kanske blir det tydligast hos Robert Nozick, vars marknadsorganiserade samhälls-utopi innebär att så gott som alla samhällsfunktioner fränkopplas staten, men där staten ändå måste finnas i form av ett suveränt våldsmonopol.² Nozicks frihetliga ordning är helt beroende av förekomsten av ett hot om våld, för att denna ordning inte skall undergrävas.

Bakom denna liberala tanke ligger naturligtvis en rädsla för folkets eller massans makt, att dess självstyre skulle hota det kapitalistiska samhällets grundvalar. En rädsla ofta framsprungnen som en direkt respons på de tillfällen då folket eller massan krävt mer makt, såsom under de arbetaruppror på 1800-talet som Mill uppenbarligen åsyftar. På så sätt bygger den liberala teorin på en delikat paradox. Å ena sidan ses folket som grunden för statens suveräna maktutövning, som förmöget att styra sig självt, och därmed kapabelt att styra sitt eget öde. Å andra sidan måste folkets rätt att styra sig självt begränsas av en suverän makt, som ytterst verkar genom hotet om polisiärt eller militärt våld, för att folket inte skall frestas att omkull-

1. John Stuart Mill, *Om friheten* (1859/1991), s 63.

2. Robert Nozick, *Anarki, stat och utopi* (1974/1986).

kasta samhällets grundläggande maktstrukturer. Folket såväl konstituerar som hotar ordningen. Därför måste makten i ordningens namn kunna använda våld mot folket.

För att kunna vara en demokratisk teori – det vill säga en teori som ytterst vilar på tanken om att folket styr sig självt – tvingas liberalismen att göra en grundläggande distinktion mellan det *ordningsstörande* och det *ordningsbevarande* våldet. Våld ställs mot ordning, våldet blir ordningens motsats, men visst våld tillåts ändå inom ordningens ram. Detta vålds existens är till och med en förutsättning för att ordningen skall kunna finnas. Själva ordningens fortbestånd kräver att ordningen bryts. Ordningen görs beroende av sin egen motsats, kan existera bara på grund av det undantag som görs från den.

Så långt liberalismens teori. Om vi istället vänder oss till liberalismens praktik, dess materiella sida, ser vi hur liberal-kapitalistiska ordningar på ett direkt sätt varit beroende av undantaget för att kunna upprätthållas. Hur våldet använts för att direkt understödja den rådande maktordningen.

Mest explicit i detta sammanhang uttrycker sig den brittiska imperialismens främste ideolog, Cecil Rhodes.

»Om ni inte önskar inbördeskrig, så måste ni bli imperialister«,³ var hans budskap. I Rhodes ögon var den enda lösningen på ett annalkande klasskrig, och det våld ett sådant hotade att dra med sig, att våldet exporterades utomlands. När inte arbetarnas ovilja att låta sig exploateras under orimliga förhållanden längre kunde tyglas med hot om våld (på grund av en framväxande arbetarrörelse som krävde politiska och ekonomiska reformer), förflyttades exploateringen till koloniala områden där mer råbarkade förtrycksmetoder lät sig användas. I kolonierna kunde undantaget helt och fullt blomma ut.⁴

Såväl för liberalismens praktik som för dess teori blir det viktigt att kunna definiera gränsen mellan det ordningsstörande och det ordningsbevarande våldet, mellan det legitima och det illegitima våldet. Det blir viktigt att kunna bestämma i vilka situationer som undantaget från ordningen låter sig göras.

Här står en rad historiska exempel att finna på hur denna definition ständigt har förskjutits. Vetenskaper som frenologi eller antropologi begagnades för att legitimera det sätt på vilket våld användes mot andra människor.⁵ Genom att på det ideologiska planet framställa andra folk som radikalt annorlun-

3. Cecil Rhodes, citerad i V I Lenin, »Imperialismen som kapitalismens högsta stadium«, i *Valda verk i tre band*, första bandet (1974), s 666.

4. För en diskussion om förhållandet mellan arbetarnas kamp, kolonialism och imperialism, se Michael Hardt och Antonio Negri, *Imperiet* (2003), främst kap 3.1 och 3.2.

5. När det gäller antropologins förhållande till kolonialismens praktik, se exempelvis Talal Asad (red), *Antropology and the Colonial Encounter* (1973).

da, i fysisk eller kulturell bemärkelse, och civilisatoriskt efterblivna, skapades argument för att våld kunde användas mot dem i namnet av en bevarad ordning. Andra människor avhumaniserades, så att man kunde behandla dem omänskligt. Genom att framställa svarta människor som radikalt annorlunda, kunde en ordning baserad på alla människors rättigheter upprätthållas även om slaven undantogs från den.

Detta är emellertid inte en logik som endast hör det förflutna till. Under krigstider, då staten riktar sitt våld mot människor i andra länder, märks fortfarande dessa tendenser till avhumanisering. Så framställs idag araber, i såväl populärkultur som nyhetsrapportering, som icke-civiliserade och styrda av primitiva, nästintill omänskliga drifter. Våldet rättfärdigas som en civiliserande insats. Som under det första Gulfkriget 1991, när irakiska soldater rapporterades ha förstört kuvöser på ett sjukhus i Kuwait och lämnat barnen att dö. Nyheten visade sig efteråt vara helt fabrikerad, men kom innan dess att användas som ett tungt moraliskt argument för USA:s krig i Irak.⁶

Men samma avhumanisering gör sig gällande även inom de liberaldemokratiska länderna. Exempelvis när demonstranter från globaliseringsrörelsen utsätts för ett slags avhumanisering, om än i en mildare form. Under

demonstrationerna i Göteborg cirkulerade rykten om en »beväpnad tysk terrorist«, vilka tjänade som legitimering för att fredliga svenska aktivister gavs en synnerligen brysk behandling av polisens specialstyrka. Och en politisk ledare som Tony Blair kunde kalla demonstranterna »en kringresande anarkistcirkus som åker från toppmöte till toppmöte med ett enda syfte – att förstöra och på ett enkelt sätt få publicitet«.⁷ Ett yttrande som indirekt legitimerar våld, genom att protesterande medborgare reduceras till apolitiska huliganer som enbart är ute efter bråk och våldsamheter. Kan man på det symboliska planet beröva någon sin rättsliga likställighet, behöver inte den normala rättsordningen omfatta dessa i det verkliga livet. Undantaget kan ges fritt spelrum.

Det tycks idag som om det undantag som legitimerar våld är lättare att uppnå än under modernitetens glansdagar under 1900-talet. Ett tema hos många av dem som teoretiserar kring makten under moderniteten är att tidigare epokers nakna våld ersätts av en mer subtil maktutövning. Här finner vi Foucaults beskrivning av hur disciplin-samhällena skiljer sig från suveränitets-samhällena genom att inte längre behöva förlita sig på lemlästning och dödsstraff för att kunna upprätthålla undersåtarnas respekt för ordningen.

6. Örjan Appelqvist, »Världsnheten var ett PR-trick«, *Aftonbladet*, 6 januari 1996, s 4; Daniel Öhman, »Propagandakriget har bara börjat«, *Vision*, 20 september 2001, s 6.

7. Henrik Brors, »Toppmötet. Blair fördömde – och gav beröm«, *Dagens Nyheter*, 17 juni 2001.

För Foucault blir maktens effektivitet snarare större när människorna kan disciplineras att internalisera de beteenden som makten önskar.⁸ Även i Gramscis beskrivning av det sätt på vilket makten i det moderna samhället utövas genom etablerandet av samtycke – hegemoni – snarare än genom ett direkt våld, finner vi en liknande tanke.⁹ Utifrån dessa traditioner kan vi betrakta de institutioner som växte fram under moderniteten som mer effektiva medel för maktutövning. Istället för att spöstraffa brottslingen blev projektet att omskapa dennes person. I stället för att tillåtas dra omkring planlöst skulle fattighjon göras till produktiva medborgare genom socialhjälp, ams-projekt eller Samhallarbeten. Sociala rörelser och filantropers krav på jämlikhet och humanism lät sig kombineras med maktens krav på fogliga och produktiva medborgare. Undantaget sattes på undantag.

Men om den liberalism vi såg under 1900-talet, och då främst under dess senare del, endast såg våldsanvändning och repression som en absolut sista utväg för att upprätthålla ordningen, ser vi hos dagens liberaler tendenser till att ha en mer råbarkad och ogenerad syn på våldet. Om det under högmoderniteten var social prevention och rättsstatlig neutralitet som omhuldades, blir det idag allt vanligare med krav på hårda

tag, selektiva tillslag som förankras i värden utanför rättsordningen, samt föregripande våldsutövning.

Vi kan se det i kriminalpolitiken, där krav framförs på att oordning skall hanteras genom allt bryskare ingrepp från våldsmonopolets sida, och genom allt längre inspärningar av brottslingar. Eller det i vissa amerikanska delstater tillämpade »*three strikes and you're out*«, där medborgare som begår tre grova brott anses ha förbrukat sina chanser, och spärras in för gott, på livstid. En föregripande utövning av makt, som dömer människor för brott som de inte har begått, men som de anses vara kapabla att begå i framtiden. Parallellen till Steven Spielbergs science fictionfilm *Minority Report*, där rättsmaskineriet tar bruk av paranormala förmågor för att i förväg kunna detroonisera framtida mördare, förefaller inte långsökta.

I »kriget mot terrorismen« framstår denna omsvängning än tydligare. USA:s nya doktrin »*pre-emptive strike*« riktar ett våld mot dem som ännu inte begått några brott mot den internationella rätten, men som anses vara kapabla att göra det. En universell tillämpning av internationella lagar anses vara överflödiga. Det är sådana tankar som får en liberal skribent som Per T Ohlsson att mena att USA:s våld mot Irak kanske inte är lagligt, men väl legi-

8. Se exempelvis Michel Foucault, *Övervakning och straff* (1987).

9. Se exempelvis Antonio Gramsci, *En kollektiv intellektuell* (1967), s 150 f.

timt.¹⁰ Utövandet av våld blir då plötsligt godtyckligt i relation till rättsordningen, och motiverandet av det ställs utanför själva rättsordningen.

Vi tycks vara tillbaka på ruta ett, vid Hobbes, där den hotande massan ovillkorligen måste underordna sig suveränens makt och anspråk. En situation där suveränen inte behöver förankra undantaget i den universella rättens rationella diskurs utan kan söka legitimitet i andra sammanhang, om inte blott i sig själv.

Våld utan gräns

Detta nummer av *Fronesis* gör ett försök att se våldet från andra vinklar än de gängse i den samtida debatten. Detta genom att se på de nya och gamla former av våld som växer fram och understödjer en maktpolitisk världsordning som ömsar skinn. Genom att se på det strukturellt betingade våld som män utövar mot kvinnor, och det motvåld som kan vara ett sätt att bemöta detta våld. Och genom att diskutera hur såväl våldet som icke-våldet spelar och har spelat en betydelsefull roll för de sociala rörelser som utmanar grundläggande förtrycksstrukturer.

Trots att det internationella våldet idag ofta framställs som utbrott av irrationalitet, såsom något som sker utanför ordningen, går det att se ett mönster, en logik, i det systematiska dödandet av idag. En logik som är re-

laterad till de omfattande omstruktureringar av samhällsliga maktrelationer som ofta går under namnet globalisering. Några av texterna i detta nummer av *Fronesis* ägnas därför våldets plats i den världsordning som vi idag ser växa fram.

Efter andra världskriget, under kalla kriget, reglerade en rad konventioner baserade på nationernas suveränitet den globala våldsanvändningen. Det undantag från ordningen som krigets våld innebar begränsades till mellanstatliga konflikter. Den globala omstrukturering vi idag bevittnar innebär emellertid att denna nationalstatligt grundade reglering av våldet börjar spricka upp. I den globala ordningens eller de mänskliga rättigheternas namn tillåts det ordningsbevarande våldet att riktas mot enskilda nationalstater, och gränsernas betydelse luckras upp. Ett exempel på detta är den »humanitära interventionen« som David Chandler diskuterar i sin text. Chandler konstaterar att de traditionella anspråken på suverän likställdhet har ersatts av en »moralisk rätt«, som vissa stater åberopar när de skall ingripa i andra staters mindre moraliska förhållanden. Om den suveräna likställdheten åtminstone formellt begränsade de mäktigaste staternas våldsutövning, innebär de »humanitära interventionerna« att samma länder nu tagit sig rätten att definiera ondskan och därefter besegra den militärt. En ut-

10. Per T Ohlsson, »Olagligt, men legitimt«, *Sydsvenska Dagbladet*, 19 mars 2003, s. 2.

veckling som i Chandlers ögon riskerar att tillintetgöra den internationella rätten, såsom den konsoliderats under FN-systemet.

Även Etienne Balibar berör våldet utifrån gränsernas förändrade roll. Gränsinstitutionen kan idag liknas vid en suverän fördelningsapparat av liv och död, inte minst för de flyktingar som söker en fristad i dagens Europa. En annan utveckling som Balibar menar sig se är hur gränsen mellan politik och våld luckras upp. Världen tycks bevittna en våldsanvändning som är allt svårare att skilja från politikens fält på det globala planet.

I sin text om suveränitetens funktionssätt i en globaliserad värld för Michael Hardt och Antonio Negri diskussionen om den uppluckrade gränsens betydelse för våldet ännu ett steg längre. Om suveräniteten tidigare var knuten till nationalstaten, och såväl garanterades inåt som begränsades utåt av dess gränser, menar Hardt och Negri att vi idag ser en framväxande global suveränitetsform. Sett utifrån detta perspektiv blir det därmed ingen tillfällighet att dagens krigföring snarare tar sig formen av inbördeskrig än mellanstatliga krig. Och då undantaget i en gränslös värld inte längre kan förskjutas till något yttre, eller begränsas till krigstider, blir undantaget det som gäller överallt och hela tiden. Det hot från en yttre fiende som höll nationalstaten samman ersätts av ett ständigt hot från en inre fiende, mot vilken ett permanent krig förs, och mot vilken all form av

våldsanvändning är legitim. Något som Hardt och Negri menar framstår tämligen tydligt i det gränslösa »kriget mot terrorismen«.

För att ytterligare bringa reda i dessa frågeställningar publicerar vi även i detta nummer av *Fronesis* ett samtal med de i Sverige verksamma forskarna Jørgen Johansen och Amanda Peralta, genomförd av Olav Unsgaard. Att begrepp som folkrätt och medborgarrätt, som skapades för en värld uppdelad i nationer, tycks förlora mycket av sin forna betydelse står utan tvivel. Det globala våldet saknar gränser, och skydd mot det är nu svårare att finna i den nationalstatliga ordningens rättsliga former.

Det strategiska våldet

Frågan om det rättfärdiga i att som förtryckt använda våld mot sina förtryckare är svår att undgå i en diskussion om våld och politik. Ett flertal texter i detta nummer av *Fronesis* kretsar kring denna problematik.

När det gäller sociala rörelser har våld många gånger varit en fråga av stor strategisk betydelse. Ytterst har det handlat om ett spel med den liberala föreställningen om den potentiellt våldsamma massan, och dess hot mot ordningen. Den klassiska formen av politisk protest, demonstrationen, bär i själva sin etymologi en medvetenhet om den hotfullhet som makten ser i massan. Att demonstrera betyder just visa upp, med den underförstådda betydelsen att visa upp sin styrka, sin

mångtalighet och därmed sin förmåga att kunna ta makten från det mäktiga fåtalet. En potentiell makt att bryta den rådande ordningen, för att införa en ny.

Utifrån tre originaldokument från den tid då det begav sig visar Tony Gustavsson på »det understuckna hotets taktik« som Branting och socialdemokraterna gjorde bruk av under åren 1917–18, då Sverige tycktes stå på randen till en revolution. Gustavsson pekar på hur socialdemokratin i sin retorik såväl framställde sig som det enda som kunde garantera ordningen mot det hotande våldet, *samtidigt* som man framställde sig som en representant för en annan ordning, ja nästintill det som förkroppsligade icke-ordningen. Endast socialdemokratin kunde garantera ordningen, trots att, eller kanske just därför att, den bar ordningens raka motsats inom sig. Våldet, eller hotet om revolution, användes högst medvetet av arbetarrörelsens främsta företrädare, även om det var väl inlindat. Vi ges därmed en bild som ligger långt från den officiella historieskrivning som utmålar 1917 och partisplittringen som ett val mellan våld och ordning, eller mellan revolution och reform.

Det finns naturligtvis exempel på hur våldet inte stannar vid att vara blott ett hot, utan faktiskt utverkas, som en uttrycklig politisk strategi för att om-

kullkasta ordningen. Om terrordådet mot World Trade Center i New York vittnade om en vilja att tillfoga ordningens symboliska centrum en förödmande skada, och därigenom minska tilltron till suveränens förmåga att upprätthålla densamma, framstår självmordsbombarna i Palestina som uttryck för en mer desperat motståndstrategi, som den fattiges och förtrycktes sista vapen mot en övermäktig fiende, även om också denna strategi syftar till att försvaga tilltron till suveränens ordningsbevarande kapacitet. De texter om terrorism som publiceras i detta nummer av *Fronesis* rör sig dock mer i gränslandet mellan det kulturella och det politiska. Dels publicerar vi en sångtext av 70-talsgruppen *Nynnningen*, som är en kommentar till samma årtiondes vänsterterrorism, tillsammans med en samtida kommentar till denna text skriven av Twiggy Pop från *Doktor Kosmos*. Dels publicerar vi Hakim Beys manifest för en »poetisk terrorism«, som snarare innebär en ordningsstörande verksamhet på den symboliska nivån, och som för tankarna till den situationistiska rörelsens¹¹ strategier.

Även inom den feministiska rörelsen har frågeställningen om våldets effektivitet för att uppnå politisk förändring funnits. I detta nummer av *Fronesis* pub-

---

11. Den situationistiska rörelsen formerades i Paris 1957 av en grupp konstnärer, med Guy Debord som ledande intellektuell gestalt. Situationisterna strävade efter att lösa upp gränsen mellan konst och politik, då själva samhället sågs som en konstruktion, ett »skådespel« som dolde de verkliga förhållanden som fanns inunder. För att avslöja vardagens konstruerade karaktär iscensattes »situationer«, ett slags poetisk-politiska happeningar.

licerats för första gången i svensk översättning Valerie Solanas klassiska och kulturförklarade »S.C.U.M. Manifesto«, som i manifestets form lyfter våldet som en strategi för att avskaffa mäns förtryck av kvinnor. Förkortningen SCUM utläses »Society for Cutting Up Men« (ungefär »sammanslutningen för att skära upp män«), och utan pardon vill Solana vända på ordningen för att låta män drabbas av det våld de vanligen utsätter kvinnor för. Solanas text såväl produceras av som sätter fokus på ett strukturellt betingat våld, nämligen mäns våld mot kvinnor, på ett sätt som torde lämna få oberörda.

En mindre politiskt artikerad form av motvåld diskuteras i Aileen McColgans text »Ett försvar för misshandlade kvinnor som dödar«. Utifrån brittisk praxis visar McColgan på hur den gängse rättsliga tillämpningen av nödvärnsbegreppet – legitim våldsanvändning för att försvara sig mot våld – misskrediterar kvinnor. Samtidigt som män som mördat sin hustru ges mildare straff och till och med möts av förståelse, fränkänns de kvinnor som misshandlats under lång tid möjligheten att försvara sig med våld. Rätten ger därmed inte kvinnor möjligheten att bruka en form av våld som i andra situationer anses vara legitimt. Detta trots att det våld som kvinnor genom motvåld försvarar sig mot i sig är illegitimt. Texten visar tydligt hur den rättsliga ordningen därigenom upprätthåller en könsmaktordning, eftersom resultatet blir att den underordnade betraktas

som i mindre behov av skydd – samtidigt som den överordnades offensiva våld skyddas.

Den text av bell hooks som inleder detta nummer av *Fronesis* tar upp frågan om mäns våld mot kvinnor i nära förhållanden. Att utsättas för misshandel av någon som man har en nära relation med innebär att man tillfogas skador som är mer än rent fysiska. Dels för att de tillfogas av en person som missbrukar en känslomässig relation, dels för att våld i nära relationer inte erkänns som ett utbrett samhällsproblem. När våldet inte är systematiskt, utan det snarare handlar om enstaka övergrepp, menar dock hooks att begreppet »misshandlad kvinna« är problematiskt, eftersom det kan leda till att den drabbades hela identitet antas vara bestämd av ett enstaka misshandelstillfälle. Detta är en tes som inom feministisk teori är kontroversiell, eftersom den kan uppfattas som ett sätt att frikoppla specifika mäns våldsanvändning från en universell underordning av kvinnor. Man riskerar även att underbetona den roll som själva vetenskapen om mannens potentiella våldsamhet spelar inom förhållandets maktordning. hooks visar emellertid på hur själva offerstämpeln snarare låser fast än erbjuder möjlighet till förändring, såväl enskilt som på en kollektiv nivå.

Bortom våldet

Det finns även ett par texter i detta nummer av *Fronesis* som närmar sig frågan om våld, motvåld och befrielse ur en motsatt vinkel. I dessa pekas snarare

på det problematiska i att låta sig snäras i de motsatspar som ordningen verkar utifrån, om man verkligen syftar till förändring. Såväl att stämpas som »den slagne«, som att låta förtryckaren smaka sin egen medicin kan kanske för stunden vara strategiskt, men riskerar samtidigt leda till att man fastnar i de strukturer man ville frigöra sig från.

I detta nummers sista text diskuterar Slavoj Žižek det vanskliga i att med våldets hjälp uppnå en frigörelse. Det organiserade och symboliserande våldet låter sig lätt inkorporeras i den rådande ordningen istället för att bryta denna ordning. Som exempel tar Žižek den självutplånande akt som huvudpersonen i filmen *Fight Club* ger sig i kast med, när han slår sig själv blodig eller låter sig slås blodig i råa knytnävsslagsmål. Självutplånningen blir ett sätt att frigöra sig från de identiteter som låser en i den rådande ordningen. Men samtidigt märkar detta våldsamma försök till brott med det rådande inte med att producera en ny ordning. Frosseriet i maskulin våldsamhet leder inte bortom ordningen, utan förvänds till ett konsumerande av det undantag som ordningen är beroende av.

I Stellan Vinthagens idéhistoriska genomgång av ickevåldstraditionens bakgrund och framväxt lyfts även denna ovilja att fastna i våldets strukturer fram. Detta förhållningssätt till våldet, som inom svenska rörelser aldrig varit speciellt starkt, kan sägas syfta till att strategiskt avkläda ordningen. Genom att vägra att vara den våldsamma massa

som det är legitimt att bruka ordningsbevarande våld mot, eller genom att vägra att ta till motvåld, framträder tydligt ordningens våldsamma grundval. Många gånger grundar sig dessutom detta handlande i en vilja att praktisera en ordning som inte är beroende av våld. Snarare än att handla enligt mottot »öga för öga, tand för tand« bör man vända andra kinden till. Istället för att, som så många befrielseörelse eller revolutionär rörelse, fastna i det strategiska våldet även när ordningen blivit vält över ända, och på så sätt endast axla förtryckarnas mantel, finner vi hos ickevåldstraditionen många gånger en stark medvetenhet om det problematiska i att välja våldet som strategi.

Liksom tidigare konstaterades, legitimerar ofta makten sitt eget beroende av att bruka våld genom att skilja det ordningsbevarande våldet från det ordningsstörande. På ett liknande sätt tenderar makten att röra sig med en väldigt plastisk definition av vad som är våld, när det gäller sociala rörelsers protestaktioner. En rimlig definition av våld borde endast innefatta skador som åsamkas människor. Trots detta har vi under senare år sett åtskilliga exempel på hur såväl krossade McDonaldsskyltfönster som maskering framställts som våld. Om en demonstrant kastar en sten mot en polis rör det sig otvivelaktigt om våld. Men att materiell skadegörelse ses som våld är besynnerligt, och att demonstranternas klädval benämns som våld är ännu mer märkligt. Detta tillskrivna våld bör dock ses som just ett sätt att in-

ordna protesthandlingen under det ordningsstörande våldets kategori. Vål där låter det sig bestraffas med våldsamma motmedel. I en artikel av Katharina Tollin och Maria Törnqvist lyfts den aktuella diskussionen om maskering under demonstrationer. Inte bara maskeringens tillskrivna våldsamt är här intressant. Tollin och Törnqvist menar att centrala element för såväl demokrati som politik undermineras när masken definieras ut som ett politiskt attribut. Snarare vill de se masken som en störning av en ordning som begränsar det politiska subjektet till roller som makten definierar och kontrollerar.

Går våldet att förstå?

En aspekt av våldet, såsom det idag framställs, är dess föreställda ojämförbarhet. Som om varje utbrott av våld var unikt och omöjligt att infoga i en referensram som satte det i relation till annat våld. Jämförelser och paralleller görs omöjliga.

Paradexemplet här är Förintelsediskursen. I regeringens informationshäfte *...om detta må ni berätta...* får vi veta att

nazisternas dödande av oskyldiga människor inte låter sig jämföras med andra, inte ens mer omfattande, former av systematiskt dödande.¹² På samma sätt förhåller det sig med offren för terroristdådet mot World Trade Center i New York. Att jämföra dessa med de civila offer som USA:s krig i Afghanistan krävde lät sig inte göras. Inför döden är vi inte längre alla lika.

Tvärtemot denna förhärskande syn på våldet som ett ordningens undantag, som något som inte går att förstå, vill vi med detta nummer av *Fronesis* visa på den roll som våldet har spelat historiskt och som det spelar idag, i relation till politik. När den rådande ordningen upprätthålls. När folkliga rörelser och andra motmakter söker att utmana ordningen. Och det rör sig ingalunda om irrationella utbrott av ociviliserade drifter. Våldet är ett socialt fenomen som verkar på maktens fält, som är möjligt att förstå i sina olika former. Endast genom att se det intima sambandet mellan våld och politik kan en kritisk kunskap som syftar till en värld utan våld skapas.

---

12. Stéphane Bruchfeld och Paul A Levine, *...om detta må ni berätta...* (1998), s 77.